

Lezing:

Marcus 8, 31-38

Hij begon hun te leren dat de Mensenzoon veel zou moeten lijden en door de oudsten van het volk, de hogepriesters en de schriftgeleerden verworpen zou worden, en dat hij gedood zou worden, maar drie dagen later zou opstaan; hij sprak hierover in alle openheid. Toen nam Petrus hem apart en begon hem fel terecht te wijzen. Maar hij draaide zich om, keek zijn leerlingen aan en wees Petrus streng terecht met de woorden: 'Ga terug, achter mij, Satan! Je denkt niet aan wat God wil, maar alleen aan wat de mensen willen.'

Hij riep de menigte samen met de leerlingen bij zich en zei: 'Wie mijn volgeling wil zijn, moet zichzelf verloochenen, zijn kruis op zich nemen en zo achter mij aan komen. Want ieder die zijn leven wil behouden, zal het verliezen, maar wie zijn leven verliest omwille van mij en het evangelie, zal het behouden. Wat heeft een mens eraan als hij de hele wereld wint, maar er het leven bij inschiet? Wat zou een mens niet overhebben voor zijn leven? Wie zich tegenover de trouweloze en zondige mensen van deze tijd schaamt voor mij en mijn woorden, zal merken dat de Mensenzoon zich ook voor hem schaamt, wanneer hij komt in het gezelschap van de heilige engelen en bekleed met de stralende luister van zijn Vader.'

Overweging

In het laatste jaar van zijn leven schrijft Bonhoeffer het gedicht 'stadia op de weg naar vrijheid'. Op dat moment is voor hem alle hoop op fysieke vrijheid de grond in geslagen. Na het vinden van bewijsmateriaal van zijn betrokkenheid bij de mislukte aanslag op Hitler wacht hem onherroepelijk de doodstraf.

De vrijheid waar hij over spreekt is dan ook spirituele vrijheid. Die volgens Bonhoeffer bereikt wordt als je bereid en in staat bent om je leven los te laten en in de handen van God te leggen. De ultieme vrijheid is het sterven van alle zelfgerichtheid.

Het gedicht laat zich autobiografisch lezen.

Je kunt de spirituele levensweg van Bonhoeffer schetsen aan de hand van de beginwoorden van de vier coupletten: Zucht, Tat, Leiden und Tod oftewel discipline, daden, lijden en dood.

Zijn jeugd wordt getekend door een sterk verlangen om zich te onderscheiden. Na drie broers en twee zusjes wordt Dietrich geboren als 'het kleine broertje'. De oudste jongens werden tijdens de eerste wereldoorlog voor militaire dienst opgeroepen. Zijn broer Walter sneuvelt, 18 jaar oud. Dietrich is dan 12. Het maakte een onuitwisbare indruk. Walters bijbel heeft hij zijn leven lang gebruikt voor zijn persoonlijke bijbeloverdenkingen en kerkdiensten.

Het gezin Bonhoeffer was christelijk maar bepaald niet kerkelijk. Het was dan ook een grote verrassing, om niet te zeggen schok, dat hij, 17 jaar oud, aangaf theologie te gaan studeren. Zijn vader leek dat zelfs een verspilling van zijn talenten.

Zeer gedisciplineerd zette hij zich aan zijn studie. Hij blijkt een briljant wetenschapper. Op zijn 21^e voltooit hij al zijn eerste proefschrift. De discipline die daarvoor nodig is verwoordt hij in zijn gedicht 'stadia naar de vrijheid' als volgt: *Als je vrijheid zoekt leer dan eerst ziel en zinnen te beheersen. Houd je geest en lichaam dienstbaar aan het doel, dat hun door God gesteld is. Niemand ontdekt het*

geheim van de vrijheid dan door discipline. In onze tijd zouden we zeggen: laat je niet afleiden door bijzaken, maar focus op je doel, je taak in het leven.

Opmerkelijk is de titel van deze dissertatie: *communio sanctorum*, de gemeenschap der heiligen. Een typisch roomse uitdrukking. Dat is niet toevallig. Want het onderwerp van deze studie heeft alles te maken met zijn studiereis naar Rome. Daar gaat hij in de paastijd naar alle katholieke en orthodoxe liturgische feestelijkheden. En dat is in zulke weken bijna een dagtaak!

Hoewel voor hem het instituut kerk tot dan toe nauwelijks relevant was, werd hij in Rome diep geraakt door de universaliteit van kerk en liturgie. En daarmee wordt de basis gelegd voor een van de centrale thema's in zijn theologie: de concrete empirische kerk is het lichaam van Christus, is de tegenwoordigheid van Christus in de wereld. In haar is de Geest van God werkzaam. Dat woord 'werkzaam' is voor hem essentieel.

En werkzaam is Bonhoeffer: in kinder- en jongerenpastoraat, in de vredes- en in de oecumenische beweging, in het verzet tegen jodenvervolging en het nazi-regime.

In het gedicht staat daarover: *Daden: niet waar je zin in hebt, maar resoluut het goede doen. Niet dromen over mogelijkheden maar onbevreesd de werkelijkheid aangrijpen. Aarzel niet langer, ga de storm in en handel, gedragen door Gods woord en je geloof, juichend zal de vrijheid je geest ontvangen.*

Zijn leven lang vraagt hij zich af wat het betekent om een goed christen te zijn. Daarover gaat met namzijn boek 'Navolging'. Bonhoeffer stelt daarin dat enkel geloven - het sola fide van Luther - onvoldoende is voor een christelijke levensstijl. Hij noemt dit 'goedkope genade'.

De genade wordt pas 'kostbaar' wanneer zij onvoorwaardelijk wordt verbonden met de navolging van Christus. De Bergrede dient de leidraad te zijn voor het leven van een christen zijn en daarom legt hij deze bijna woord voor woord uit.

Navolging en kruis horen bij elkaar. We hoorden het Jezus zelf zeggen: Wie mijn volgeling wil zijn moet zichzelf verloochenen, zijn kruis opnemen en mij volgen. Dat betekent je eigen belang achter je laten en je onvoorwaardelijke inzetten voor het heil van anderen.

Met het opnemen van je kruis wordt niet bedoeld dat je alles wat het noodlot je brengt lijdzaam aanvaardt. Met het kruis wordt het lijden bedoeld dat je door de navolging overkomt. Dat lijden waarvan je weet: als ik ervoor wegloop, houd ik op na te volgen.

Als men lijdt, ligt de bevrijding erin, dat men zijn zaak geheel in de handen van God durft te leggen. In zijn gedicht zegt Bonhoeffer het zo: *Wonderlijke verandering, Je sterke, bezige handen zijn gebonden. Dit is het einde van je werk, je ziet het machteloos en eenzaam. Maar je leeft op en legt, stil en getroost, je zaak in sterkere handen, tevreden.*

Terwijl zijn eigen toekomst ten einde loopt, houdt Bonhoeffer zich bezig met de toekomst van het christendom. In de gevangenis leert hij de wereld te bezien vanuit het 'perspectief van onderaf', vanuit het oogpunt van hen die lijden. En hij beseft dat een kerk, die alleen vecht voor zelfbehoud, niet in staat is om hier een verzoenend en verlossend woord te brengen. De oude woorden verliezen hun kracht en zullen verstommen.

'Christenzijn zal in deze tijd slechts bestaan uit twee elementen', schrijft hij bij de doop van zijn petekind: 'bidden en onder de mensen het goede doen'.

Een christen is niet langer een homo religiosus maar een gewoon mens, zoals Jezus mens was. En Christendom heeft alleen toekomst als zij zich bekeert tot gedisciplineerde aardsheid, doortrokken van het besef van dood en opstanding.

In deze maanden scheidt Bonhoeffer geen religieus christendom, maar wordt hij wel de vader van een nieuwe religiositeit. Van een geloof dat altijd de ervaring van de enkeling moet blijven.

Het is met de gemoedsrust van de mysticus dat hij kan schrijven: je leert pas geloven als je midden in de aardsheid van dit leven staat; als je er volledig van afziet iets te maken van jezelf, ... dan geef je je helemaal over aan God, dan neem je niet meer je eigen lijden maar Gods lijden in de wereld serieus,

dan vaak je met Christus in Getsemane. Dat is metanoia; zo word je een mens, een christen. Als die mens schrijft hij het laatste deel van zijn gedicht: *Dood. Kom dan slotfeest op de weg naar eeuwige vrijheid. Kom, dood, verbreek de boeien en slecht de muren van ons vergankelijk lichaam en onze blinde ziel, opdat wij eindelijk zien wat hier aan onze ogen was onttrokken. Lang zochten wij je in discipline, in daden en in lijden. Stervend vinden wij je in het aangezicht van God.*

Stationen auf dem Weg zur Freiheit	Stadia op de weg naar vrijheid
<p>Zucht Ziehst du aus, die Freiheit zu suchen, so lerne vor allem Zucht der Sinne und deiner Seele, dass die Begierden und deine Glieder dich nicht bald hierhin, bald dorthin führen. Keusch seien dein Geist und dein Leib, gänzlich dir selbst unterworfen, und gehorsam, das Ziel zu suchen, das ihm gesetzt ist. Niemand erfährt das Geheimnis der Freiheit, es sei denn durch Zucht.</p>	<p>Discipline Ga je op zoek naar de vrijheid, leer dan eerst ziel en zinnen te beheersen, zodat je niet heen en weer wordt geworpen door je zinnen of je begeerten. Houd je geest en je lichaam kuis onderworpen aan jezelf en gehoorzamen zoeken naar het doel, dat hun door God gesteld is. Niemand ervaart het mysterie der vrijheid, dan door discipline</p>
<p>Tat Nicht das Beliebige, sondern das Rechte tun und wagen, nicht im Möglichen schweben, das Wirkliche tapfer ergreifen, nicht in der Flucht der Gedanken, allein in der Tat ist Freiheit. Tritt aus ängstlichem Zögern heraus in den Sturm des Geschehens, nur von Gottes Gebot und deinem Glauben getragen, und die Freiheit wird deinen Geist jauchzend umfassen.</p>	<p>Daad Niet wat je wenst, maar resoluut het goede wagen en doen. Niet blijven zweven tussen mogelijkheden. maar onbevreesd de werkelijkheid aangrijpen. Vrijheid woont niet in de vlucht der gedachten, alleen in de daad. Laat angst en aarzeling los, ga naar buiten waar de storm woedt van de tijden, slechts gedragen door Gods gebod en je geloof. Dan zal de vrijheid je geest juichend ontvangen.</p>
<p>Leiden Wunderbare Verwandlung. Die starken tätigen Hände sind dir gebunden. Ohnmächtig einsam siehst du das Ende deiner Tat. Doch atmest du auf und legst das Rechte Still und getrost in stärkere Hände und gibst dich zufrieden. Nur einen Augenblick berührtest du selig die Freiheit, dann übergabst du sie Gott, damit er sie herrlich vollende.</p>	<p>Lijden Wonderlijke verandering. Je sterke, werkzame handen zijn gebonden. Eenzaam en machteloos zie je toe hoe er aan jouw daden een einde komt. Maar je leeft op en legt, stil en getroost, je zaak in sterkere handen. Vrede heb je ermee. Voor een ogenblik kende je de vreugde van de vrijheid, toen gaf je ze over aan God, Hij zou ze heerlijk voltooien.</p>
<p>Tod Komm nun, höchstes Fest auf dem Wege zur ewigen Freiheit, Tod, leg nieder beschwerliche Ketten und Mauern Unseres vergänglichen Leibes und unserer verblendeten Seele, damit wir endlich erblicken, was uns hier zu sehen missgönnt ist. Freiheit, dich suchten wir lange in Zucht und in Tat und im Leiden. Sterbend erkennen wir nun im Angesicht Gottes dich selbst.</p>	<p>Dood Kom dan, slotfeest op de weg naar de eeuwige vrijheid. Dood, verbreek de boeien en slecht de muren van ons vergankelijk lichaam en onze blinde ziel. opdat wij eindelijk zien wat hier aan onze ogen was onttrokken. Lang zochten we je, vrijheid, in discipline, in daad en in lijden. Stervend herkennen we je in het aangezicht van God.</p> <p>Dietrich Bonhoeffer, juli 1944</p>

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl